

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการวิจัยครั้งนี้ดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

1. ความหมายของครอบครัว

เมอร์ดอค (Murdock, 1966 : 1) เบอร์เกสส์ และล็อก (Burgess and Lock, 1960 : 7) ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้อย่างใกล้เคียงกันว่า ครอบครัวคือกลุ่มสังคมซึ่งมีลักษณะสำคัญประกอบไปด้วย บุคคลที่เป็นเพศชายและเพศหญิงอย่างน้อยคู่หนึ่งมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน หรือการสมรสโดยการยอมรับทางสังคม มีบุตรคนหนึ่งหรือมากกว่าอยู่ด้วยจะเป็นบุตรโดยสายโลหิตหรือเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีที่อยู่อาศัยร่วมกัน มีการร่วมมือทางเศรษฐกิจ และทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่เพื่อสืบเผ่าพันธุ์ โดยสังคมแต่ละแห่งจะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ครอบครัวรับเอาแบบแผนการประเพณีปฏิบัติต่อกัน รักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่วนเอมเบอร์และเอมเบอร์ (Ember and Ember, 1977 : 295) ได้กล่าวถึงความหมายของครอบครัวไว้อย่างใกล้เคียงกับ แมคไควเวอร์ (MacIver, 1958 : 209 อ้างถึงในรัชนิกร เศรษฐ, 2528 : 127) ว่าเป็นหน่วยสังคมซึ่งอย่างน้อยประกอบด้วยคู่สมรสและบุตรของคู่สมรสนั้นนอกจากนี้ฮอร์ตันและฮันต์ (Horton and Hunt, 1980 : 217) ได้กล่าวว่าครอบครัวคือ ระบบเครือญาติกลุ่มหนึ่งซึ่งจัดเตรียม และสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์

นิยพรรณ วรณศิริ (2529 : 21) ได้ให้คำนิยามของครอบครัวว่าเป็น หน่วยสังคมหน่วยหนึ่งหรือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพเป็นตัวกำหนด มีความผูกพันกันโดยบทบาท ในครอบครัวหนึ่ง ๆ อย่างน้อยที่สุดจะต้องประกอบไปด้วยคู่สมรสหนึ่งคู่ และลูก ๆ บางครอบครัวที่ไม่มีลูกนั้นถือเป็นข้อยกเว้น ส่วนสมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2528 : 86) ได้กล่าวถึงคำนิยามของครอบครัวในแง่สังคมว่า คือกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ในบ้านเดียวกันอาจเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตหรือทางกฎหมาย แต่มีปฏิริยาสัมพันธ์กัน ให้ความรักและความเอาใจใส่และมีความปรารถนาดีต่อกัน

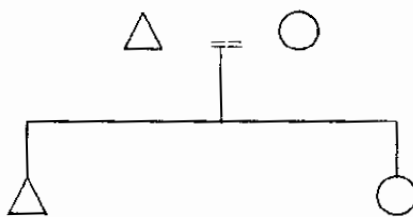
2. ประเภทของครอบครัว

เมอร์ดอค (Murdock, 1966 : 1-2) ฮอร์ตัน และฮันต์ (Horton and Hunt, 1980 :217) ได้แบ่งครอบครัวเป็น 3 ประเภทคือ ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูก (ลูกนี้อาจเป็นลูกบุญธรรมก็ได้) มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้งทางสายโลหิต และกฎหมาย ค่อยไปคือครอบครัวขยาย (extended family) ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว และญาติพี่น้อง อาจอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกัน หรือแยกบ้านเดียวกันโดยอาจจะปลูกอยู่ใกล้เคียงกันแม้จะสมรสแล้วก็ตาม ประเภทสุดท้าย ครอบครัวพหุสามี หรือ พหุภรรยา (polygamous family) ประกอบด้วยภรรยา หนึ่งคนและสามีหลายคน หรือสามีหนึ่งคนและภรรยาหลายคน ครอบครัวตามนัยหลังนี้ฮอร์ตัน และฮันต์ได้เรียกว่าครอบครัวร่วมสายโลหิต (consanguine family) เป็นครอบครัวที่สมาชิกเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ร่วมด้วยคู่สมรส และลูก ๆ อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน

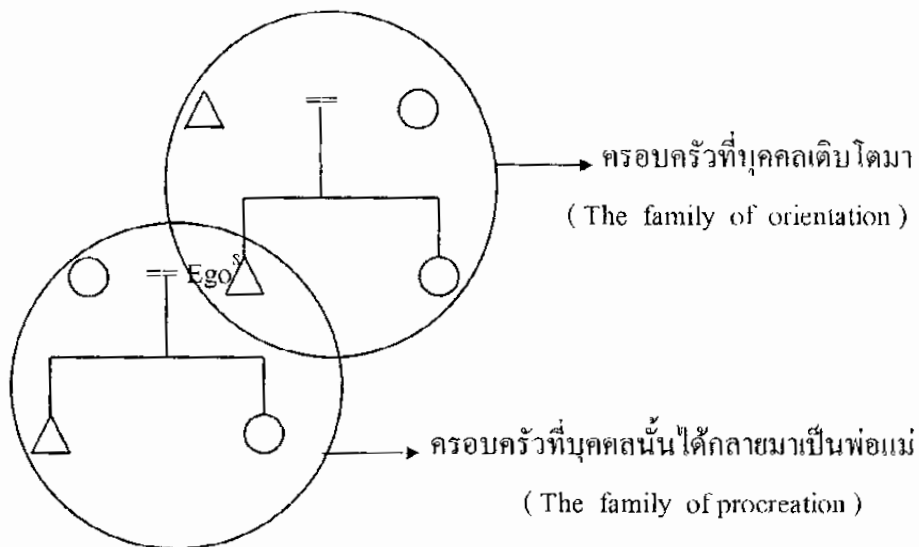
ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ (2535 : 60 - 76) และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ (2528 : 92-95) ได้แบ่งประเภทครอบครัวออกเป็น 3 ประเภทเช่นเดียวกับเมอร์ดอคคือ ครอบครัวหน่วยกลาง เป็นกลุ่มสังคมของมนุษย์ที่ประกอบด้วยคู่สมรสคู่หนึ่ง และบุตรที่ยังไม่ได้สมรสอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น ประเภทต่อไปคือ ครอบครัวพหุสามีภรรยา หรือครอบครัวซ้อน เป็นครอบครัวประเภทที่สังคมยินยอมให้บุคคลสามารถมีคู่สมรสได้เกินกว่าหนึ่งคนในเวลาเดียวกัน ต้องมีที่อยู่อาศัยร่วมกันหรืออยู่ใกล้เคียงกันในบริเวณเดียวกัน มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน และประเภทสุดท้ายคือ ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกที่เกี่ยวพันโดยสายโลหิต และการสมรส ประกอบด้วยครอบครัวหน่วยกลางตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไป อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน อำนาจในการตัดสินใจปัญหามักจะอยู่ที่บุคคลคนเดียวจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และมีักจะเป็นผู้อาวุโส

ส่วนสัญญา ัญญาวิวัฒน์ (2544 : 14) ได้แบ่งประเภทครอบครัวออกเป็น 3 ประเภทเช่นเดียวกับฮอร์ตัน และฮันต์ ครอบครัวดังกล่าวได้แก่ ครอบครัวขยาย ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวร่วม (joint family) คือการที่หลายครอบครัวสายเลือดเดียวกัน พ่อแม่เดียวกัน แต่พ่อแม่สิ้นชีวิตไปแล้ว เหลือแต่รุ่นลูกที่แต่งงานแล้ว พร้อมทั้งลูกของเขาอยู่ในบ้านเดียวกัน มีหัวหน้าครอบครัวเป็นคณะครอบครัวตามนัยหลังนี้อาจจัดอยู่ในครอบครัวขยาย ประเภทครอบครัวต่าง ๆ ข้างต้นสามารถเขียนเป็นแผนภาพดังนี้

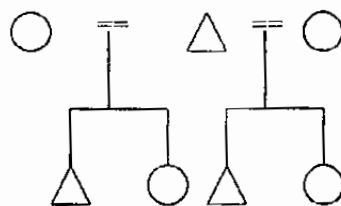
แผนภาพ 3 ครอบครัวเดี่ยว

แผนภาพ 4 ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม

แผนภาพ 5 ครอบครัวซ้อน

ที่มา : ระวีวรรณ หลุ่มพฤษย์, 2528 : 93-95

^๑ Ego หรือตัวเองเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งอยู่ในสองครอบครัวคือ ครอบครัวที่บุคคลเติบโตขึ้นมาและครอบครัวที่บุคคลนั้น ได้กลายมาเป็นพ่อแม่

^๒ ครอบครัวซ้อนในแผนภาพ 5 เป็นครอบครัวซ้อนแบบพหุภรรยา ส่วนครอบครัวซ้อนแบบพหุสามีไม่มีปรากฏในสังคมมุสลิมจึงไม่ได้แสดงเป็นแผนภาพ

คำนิยามและแนวความคิดเกี่ยวกับประเภทครอบครัวช่วยให้ผู้วิจัยได้มุมมองเกี่ยวกับครอบครัวมุสลิม ในเรื่องขอบข่ายและจัดกลุ่มโดยเฉพาะครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวชาย ซึ่งจะช่วยให้สร้างประพจน์เชิงทฤษฎี เพื่ออธิบายบทบาทหรือหน้าที่ของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวชาย

3. กฎเกณฑ์เกี่ยวกับกลุ่มที่จะแต่งงาน และรูปแบบของการสมรส

บรูม และ เซลซนิค (Broom & Selznick, 1968 : 32) และเคบฮาร์ท (Kephart, 1972 : 51) กล่าวถึงจำนวนของกลุ่มสมรสไว้อย่างใกล้เคียงกันว่าได้แก่ ตัวเดียวเมียเดียว (monogamy) เป็นการแต่งงานของชายหนึ่งคนกับหญิงหนึ่งคน อีกลักษณะหนึ่งคือ พหุสามีพหุภรรยา หรือมากคู่สามีเมีย (polygamy) เป็นการแต่งงานที่มีคู่สมรสมากกว่าสองคนซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทอีกคือ พหุภรรยาหรือสามีเมีย (polygyny) ชายหนึ่งคนมีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา กับหญิงสองหรือหลายคน และพหุสามีหรือมากคู่ (polyandry) หญิงหนึ่งคนมีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา กับชายสองคนหรือมากกว่า

นอกจากนี้เขายังกล่าวถึงรูปแบบของการเลือกคู่สมรสว่ามี 2 แบบคือ การสมรสนอกพวกหรือนอกกลุ่ม (exogamy) บุคคลจะต้องเลือกคู่สมรสนอกกลุ่มของตนเช่น ไม่แต่งงานกับผู้มีเชื้อสายโลหิตเดียวกัน และแบบการสมรสในกลุ่ม (endogamy) คู่สมรสจะต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน เช่น ศาสนา และชุมชน ส่วนเคบฮาร์ทได้เพิ่มเติมประเภทการมีปฏิสัมพันธ์ทางเพศที่สังคมไม่ได้ยอมรับคือ ส่ำส่อน (promiscuity) หมายถึงไม่มีการแต่งงาน มีความสัมพันธ์ทางเพศไม่จำกัด ผู้ชายสามารถมีคู่ครองกับผู้หญิงทุกๆ คนที่ไม่ใช่สายโลหิตเดียวกัน และชีวิตโสด (celibacy) ไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศ ไม่มีการแต่งงาน

ระวีวรรณ ชุ่มพุกษ์ (2528 : 81-82) ได้แบ่งการสมรสตามเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนขึ้นดังนี้

1) จำนวนคู่สมรส ได้แก่ การมีคู่สมรสคนเดียว เป็นการสมรสที่จำกัดคู่ครองเพียงคนเดียว หรือที่เรียกว่า ตัวเดียวเมียเดียว ลักษณะต่อไปคือพหุสามีภรรยา เป็นการสมรสแบบหนึ่งที่บุคคลเพศใดก็ตาม อาจมีคู่สมรสได้เกินหนึ่งคนเป็นการสมรสที่รวมทั้งแบบพหุสามี และพหุภรรยา แต่มักใช้หมายถึงแบบหลังอย่างเดียว อีกลักษณะหนึ่งคือ การสมรสสองสามีและภรรยา (bigamy) เป็นการกำหนดว่าชายหรือหญิงมีคู่สมรสได้ไม่เกินสองคน สุดท้ายคือ การสมรสกลุ่ม (group) เป็นรูปแบบการสมรสแบบหนึ่งที่กลุ่มชาย และกลุ่มหญิงร่วมสิทธิในความเป็นภรรยาและสามีของกันและกัน

2) การแบ่งโดยพิจารณาถึงตัวคู่สมรสเป็นหลัก มี 2 ประเภทคือ การสมรสในกลุ่มเป็นการสมรสกับบุคคลที่วัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ กำหนดว่าเป็นกลุ่มสมาชิกด้วยกัน และการสมรสนอกพวก เป็นกฎเกณฑ์ หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการสมรสกับบุคคลที่อยู่นอกท้องถิ่น หรือนอกพวกวงญาติ หรือเชื้อชาติอื่น ๆ เป็นต้น

แบบการสมรสดังกล่าวนำมาใช้พื้นฐานในการวิเคราะห์การเลือกคู่ครองของชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง

4. รูปแบบครอบครัวโดยอาศัยเงื่อนไขมาสดสถาน

สุพัตรา สุภาพ (2522 : 103) กล่าวว่าประเภทที่อยู่อาศัยของคู่สมรสได้แก่ คู่สมรสอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชาย คืออยู่อาศัยกับพ่อผัวแม่ผัว (patrilocal family) คู่สมรสอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิง คืออยู่อาศัยกับพ่อตาแม่ยาย (matrilocal family) และคู่สมรสไม่อยู่กับพ่อแม่ฝ่ายใด ๆ เลยแต่แยกอยู่อย่างอิสระ (neolocal family) ส่วนสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544 : 17) ได้กล่าวว่าประเภทของที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานแบ่งออกเป็น 5 ประเภทได้แก่ 3 ประเภทดังที่สุพัตรา สุภาพได้กล่าวมาแล้ว และอีก 2 ประเภทไม่ค่อยพบบ่อยนักได้แก่ เลือกอยู่ได้ทั้ง 2 ฝ่าย (bilocality) คู่สมรสจะเลือกอยู่กับฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงหรืออยู่ใกล้เคียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ และประเภทสุดท้ายอยู่กับพี่ชายหรือน้องชายแม่ (avulculocal residence) คู่สมรสใหม่จะต้องไปตั้งบ้านเรือนอยู่กับพี่ชายหรือน้องชายของแม่ เหตุผลเพื่อการอบรมสั่งสอนคู่สมรสใหม่ได้ดำเนินอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัฒนธรรมของสังคม

5. อำนาจของบุคคลในครอบครัว

ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ (2528 : 8) กล่าวว่าอำนาจของบุคคลในครอบครัวได้แก่พ่อบ้านเป็นใหญ่ (patriarchal family) สามีนจะเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองดูแลรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัว เป็นผู้นำในการทำงานและในกิจกรรมอื่น ๆ อีกประเภทหนึ่งคือแม่บ้านเป็นใหญ่ (matriarchal family) ภรรยาจะเป็นผู้นำในครอบครัว สามีนไม่มีสิทธิมีเสียงใด ๆ ในบ้าน และประเภทสุดท้ายคือคู่สามี ภรรยามีสิทธิอำนาจเท่าเทียมกัน (egalitarian family) ทั้งคู่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ ร่วมกัน

รูปแบบครอบครัวโดยอาศัยนิยามมาสดสถานดังกล่าว เป็นฐานให้ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจภายในครอบครัวกับรูปแบบของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง

6. หน้าที่ของครอบครัว

เดวิส (Davis อ้างถึงในเจเลียว บุญยงค์, 2528 : 16) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวในแง่สังคมวิทยาไว้ใกล้เคียงกับรีด (Reed อ้างถึงในเจเลียว บุญยงค์, 2528 : 16) ว่า ครอบครัวทำหน้าที่ในการสร้างสมาชิกใหม่ในครอบครัว (reproduction) คุ้มครองเด็กที่เกิดมาให้เจริญเติบโตในสังคมได้เป็นอย่างดี (maintenance) กำหนดฐานะของบุตรที่เกิดมา (placement) บุตรจะดำรงอยู่ในฐานะต่าง ๆ ครอบครัวทำให้สมาชิกรู้จักระเบียบสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ และรู้จักหน้าที่ระบบเศรษฐกิจภายในครอบครัว ส่วนลอคเบอร์น และ นิมโคฟฟี (Ogburn and Nimkoff อ้างถึงในเจเลียว บุญยงค์, 2528 : 16) นอกจากจะเห็นด้วยกับหน้าที่ดังกล่าวแล้วเขายังกล่าวเพิ่มเติมว่า ครอบครัวทำหน้าที่เกี่ยวกับการสันตนาการ ศาสนา และให้การศึกษา

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2529 : 101-102) สุพัตรา สุภาพ (2522 : 99-100) และรัชนิกร เศรษฐ (2528 : 131-132) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวไว้อย่างคล้ายคลึงกันว่า ครอบครัวมีหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม บำบัดความต้องการทางเพศ ซึ่งออกมาในรูปของการสมรส กำหนดสถานภาพ ให้ความรักความอบอุ่น ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ สันตนาการ เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นในสังคม สร้างบุคลิกภาพ ขัดเกลาทางสังคมหรืออบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม วิธีการอบรมที่อาจทำได้ทั้งโดยตรงคือการสั่งสอน และโดยอ้อมด้วยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้มีอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวดังกล่าว โดยเฉพาะประเภทครอบครัว รูปแบบการสมรส อำนาจในครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัว ช่วยให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการศึกษาโครงสร้างครอบครัว และบทบาทหน้าที่ของครอบครัวมุสลิม โดยเฉพาะบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม หรือสังคมกรรมซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่เชื่อมโยงครอบครัวเข้ากับวัฒนธรรมอันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม แบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541 : 50) กล่าวว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นวิธีการซึ่งทุกคนต้องเรียนรู้ ในด้านความคิด ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยมและพฤติกรรมต่างๆ หรือแบบอย่างของพฤติกรรมที่ทำให้คนเข้ากับคนอื่นได้ สิ่งที่มีมาจะประกอบกันเป็นบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล และครอบครัวมีบทบาทสำคัญต่อบุคลิกภาพ เพราะครอบครัวมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูหรือขัดเกลาทางสังคม

1. ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม

บรูม และ เซลซ์นิก (Broom & Selznick, 1981 : 84) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม (acculturation) และการกระทำใ้บุคคลดำเนินชีวิตไปอย่างมีระเบียบแบบแผนทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่ม สถาบันหรือองค์กร เมื่อบุคคลนั้นเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ขบวนการจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

จิตยา สุวรรณชฎ (2527 : 47) ให้ความหมายกระทัดรัดว่า การขัดเกลาทางสังคมคือการที่ก่อให้เกิดใ้บุคคลรู้จักเอาบทบาทไปใช้ เมื่อมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น และจำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2543 : 43) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมหมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม และการพัฒนาบุคลิกภาพ ส่วนศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2545 : 46) ได้ให้ความหมายกระบวนการขัดเกลาทางสังคมว่าหมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มสถาบันหรือองค์กร เมื่อบุคคลนั้นเข้าไปเป็นสมาชิกใหม่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต

2. ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และเกษมมาลัย ราชภัณฑารักษ์ (2542 : 75) จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์และคณะ (2453 : 43) กล่าวไว้ใกล้เคียงกันว่า ครอบครัวใช้วิธีการอบรมทางตรงได้แก่ การอบรมสั่งสอนด้วยวาจาหรือการกระทำใ้เด็กรู้ว่าสิ่งใดถูกต้องเหมาะสม การอบรมทางอ้อมได้แก่ แบบอย่างความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวซึ่งแสดงออกทางด้านอารมณ์ในสถานการณ์ต่างๆ การอ่านหนังสือ เป็นต้น

3. ตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคม

สุพัศรา สุภาพ (2538 : 42-44) และศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2545 : 47-49) ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกันว่า ตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญได้แก่

3.1 ครอบครัว เป็นองค์กรทางสังคมองค์กรแรกที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพเด็ก แขนงของบุคลิกภาพเริ่มเกิดขึ้นและก่อตัวในช่วงเวลาตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึง 6 ขวบ การอบรมของครอบครัวทำได้ทางตรงโดยการบอกตรงๆ ว่าต้องทำตัวอย่างไรจึงจะถูกต้องและเหมาะสม และทางอ้อมซึ่งเป็นการอบรมแบบไม่ได้ทำเป็นทางการ อาจจะเป็นการเล่นแบบหรือรับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว

3.2 กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอายุระดับใกล้เคียงกัน (peer group) จนถึงชมรม สมาคมที่

คนสนใจ เช่นเพื่อนร่วมชั้น เป็นต้น วัยรุ่นนิยมปฏิบัติตัวและรับความคิด คำนิยม ของกลุ่มเพื่อน มนเป็นของเขามากกว่าที่จะรับเอาสิ่งเดียวกันนี้จากพ่อ แม่ และครู

3.3 โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่าง ๆ และวิชาการอย่างเป็นทางการ ตลอดจนทำให้เด็กมีโอกาสพบปะสมาคมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน

3.4 กลุ่มอาชีพ แต่ละกลุ่มอาชีพจะมีคุณค่าหรือระเบียบกฎเกณฑ์ไปตามอาชีพของตน การอบรมตามกลุ่มนี้จึงเป็นวัยที่ค่อนข้างจะเป็นผู้ใหญ่แล้ว การขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเด็กเพราะ เมื่อผ่านมาถึงระดับนี้แต่ละคนมีความนึกคิดเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจแล้ว

3.5 ตัวแทนทางศาสนา เป็นตัวแทนที่ขัดเกลาหรือแนะนำแนวทางให้คนที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อเป็นเป้าหมายในการกระทำ ศาสนามีส่วนสร้างเจตคติที่ดี มีจิตใจที่ตั้งงาม มีพฤติกรรมที่ ประกอบด้วยคุณธรรม ตัวแทนทางศาสนาได้แก่ ศาสนสถานต่าง ๆ ผู้สอนศาสนาหรือผู้เผยแผ่ศาสนา

3.6 สื่อมวลชน สื่อมวลชนมีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ แบบของความประพฤติ อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของครอบครัวว่าได้สอนลูกให้รู้จักเหตุและผลหรือเลือกเฟ้นข่าวสารต่าง ๆ ได้แค่ไหน หรือขึ้นกับเจตคติของแต่ละบุคคลต่อสิ่งที่ตนได้รับ

แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมช่วยให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเป็นแนวในการมองปรากฏการณ์ขัดเกลาทางสังคมจากบริบทของครอบครัวและตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมอื่น ๆ และสามารถนำไปกำหนดกรอบการศึกษาในครั้งนี้ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับกาหนดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และทัศนคติ ล้วนมีส่วนในการกำหนดบุคลิกภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคมหรือชุมชน ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมีดังนี้

1. ความหมายของวัฒนธรรม

ไทเลอร์ (Tylor, 1871 quoted in Merrill, 1965 : 129) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมคือ ความซับซ้อนทั้งมวลอันประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรมกฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่น ๆ ตลอดจนลักษณะนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์หามาได้ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ส่วน

ลินตัน (Linton อ้างถึงในจามพิศ สัตย์สงวน, 2532 : 26) นิยามวัฒนธรรมว่า “ คือกลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วมีแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมหนึ่ง ” นอกจากนี้เอมเบอร์ และเอมเบอร์ (Ember & Ember, 1973 : 185) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้อย่างสั้น ๆ ว่า คือผลรวมของวิถีชีวิตของทุก ๆ สังคม

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล และเฉลิมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (2542 : 47) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมในทางสังคมศาสตร์ว่า มีความหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมา เพื่อช่วยในการดำรงชีวิต อาจเป็นวัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นตลอดจนความรู้ และเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถประกอบอาชีพ รวมทั้งกฎข้อบังคับความประพฤติต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จริยธรรม ศาสนา ความเชื่อ ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ส่วนศุพิตรา สุภาพ (2538 : 25) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น แล้วสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ

2. ลักษณะของวัฒนธรรม

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล และเฉลิมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (2542 : 50) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ใกล้เคียงกับศุพิตรา ธรรมพันทา (2532 : 9 -13) ไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่เหนืออินทรีย์ไม่ขึ้นกับธรรมชาติของสิ่งของหรือการกระทำนั้น เป็นพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งไม่เกี่ยวกับทางชีวภาพเป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น เช่น ครियाทางทาง การพูด การเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ๆ เป็นต้น การที่มนุษย์สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมได้ก็เพราะมีการติดต่อทำความเข้าใจกันโดยใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญคือ ภาษา ทั้งเขียนและพูด วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งตายวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมแสดงให้เห็นเป็นผลผลิตของพฤติกรรมได้แก่ ปรัชญา ความรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี เครื่องมือเครื่องใช้

วัฒนธรรมโดยนัยนี้มียุคสำคัญคือเป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นผลลัพท์ของการปฏิบัติหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม

3. ประเภทของวัฒนธรรม

ออกเบิร์น (Ogburn, 1950 อ้างถึงในรพีพรรณ สุวรรณฉวีโชติ, 2531 : 34-35) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทคือวัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมามีรูปร่าง มีสัดส่วนจับต้องได้ เช่น ตึกรามบ้านช่อง เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เฟอร์นิเจอร์ รถยนต์ การชลประทาน ถนน และสะพาน เป็นต้น และอีกประเภทหนึ่งคือ

วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (non-material culture) หมายถึง สิ่งที่ไม่สามารถจับต้องเป็นรูปร่าง หรือสัดส่วนได้ เช่น ความคิด ประเพณี ค่านิยม เป็นต้น ส่วนแอมเบอร์ และเอมเบอร์ (Ember & Ember, 1977 : 185) ได้กล่าวว่าไว้สั้น ๆ ว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยพฤติกรรม ความเชื่อ และทัศนคติ และรวมถึงผลผลิตของกิจกรรมมนุษย์ ซึ่งเป็นบุคลิกภาพเฉพาะของสังคม

ฟวงเพรช สุรัตน์กุล และเฉลิมภักย์ ราชภัณฑารักษ์ (2542 : 52 -53) และสุทธิสงว ธรรมพินทา (2532 : 14-18) จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ (1) วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ วิธีการต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดขึ้นมาแล้ว สามารถสร้างให้เป็นรูปร่างได้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น (2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึงวิถีคิด และแบบแผนพฤติกรรมที่มนุษย์คิดขึ้นมา ประกอบด้วย

สถาบัน (institution) มีระบบระเบียบพฤติกรรมที่จัดไว้เป็นชุด เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นเฉพาะอย่างของสังคม สถาบันหลักของสังคมได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา การปกครอง สันทนาการ

ค่านิยม (value) เป็นความรู้สึกร่วมกันที่คิดเดียวกันของกลุ่ม ที่กำหนดให้เกิดการแสดงออก เป็นแบบเดียวกัน

ความเชื่อ (belief) หมายถึง ความคิดที่คนเรายอมรับและยึดถือ อาจเป็นความคิดที่สากลหรือที่ยอมรับของบางกลุ่ม

ปทัสถาน (norm) มีลักษณะเป็นกฎข้อบังคับ หรือมาตรฐานของการดำเนินชีวิตทางสังคมของมนุษย์

การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเป็นการถ่ายทอดแนวทางแห่งความคิด และแบบอย่างการปฏิบัติ

แนวคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรมมีนัยสำคัญ ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกปรากฏการณ์ทางสังคมหรือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการจัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างหลักของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามได้วางรากฐานในการปฏิบัติแก่มนุษย์ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของชีวิต คือความสงบสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม หรือมุสลิมต้องยอมจำนนต่อเจตนารมณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าในทุก ๆ ด้านของชีวิตและพฤติกรรม

1. เอกลักษณ์ของอิสลาม ในแง่ของสังคมวิทยาที่มีประเด็นพอสรุปได้ดังนี้

อิสลามวางรากฐานการยึดถือเอกภาพเป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต หรือความเชื่อในอัลเลาะห์ (เอกภาพของอัลลอฮ์) มนุษย์มีหน้าที่อย่างเดียวคือยอมจำนนต่อพระองค์โดยจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ อิสลามมีความเรียบง่าย สร้างความสมดุลในชีวิต ยอมรับในเสรีภาพของมนุษย์ และส่งเสริมความเสมอภาคของชายและหญิง คำสอนของอิสลามครอบคลุมวิถีชีวิตซึ่งเรียกว่าเป็นบูรณาการภายในชีวิต มนุษย์จะต้องทำให้ชีวิตในโลกนี้ให้ดีที่สุดเพื่อเป็นการเพาะปลูกชีวิตที่ดีในโลกหน้า โดยมีบุคลิกภาพของท่านศาสดา ศ็อลลา เป็นตัวแบบอันเป็นเอกลักษณ์ที่สมดุล (โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลาม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2529 : 70-76)

2. โครงสร้างหลักของศาสนาอิสลาม

อิสลามได้กำหนดหลักการพื้นฐานหรือโครงสร้างหลักของศาสนาอิสลามดังนี้

1) หลักศรัทธา (รุกนอฮีมาน) 6 ประการ

มณิเราะฮฺ บินตุ อับดุลเมาะฟูร์ (2532 : 7-23) ได้กล่าวว่าหลักศรัทธามีดังนี้

การศรัทธาในอัลลอฮฺ มุสลิมศรัทธาหรือเชื่อมั่นในสิ่งพ้นญาณวิสัย หรือสิ่งเร้นลับซึ่งอยู่นอกเหนือความนึกคิดของมนุษย์ แต่จะรู้ได้โดยผ่านนบีหรือศาสดา

การศรัทธาในมลาอิกะฮฺของอัลลอฮฺซึ่งเป็นสิ่งเร้นลับอีกประการหนึ่ง อยู่เหนือความนึกคิดของมนุษย์ มลาอิกะฮฺมีหน้าที่รับสารจากอัลลอฮฺแล้วนำส่งแก่บรรดานบีหรือศาสดาแต่มลาอิกะฮฺไม่มีความคิดอิสระเช่นมนุษย์ มลาอิกะฮฺมีหน้าที่ในการบันทึกการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ทั้งดีและชั่วเป็นต้น

การศรัทธาในคัมภีร์ของอัลลอฮฺ คำภีร์อัลกรุอาน และคำภีร์อื่น ๆ ของอัลลอฮฺที่ได้ประทานแก่นบีหรือศาสดาคือ คำภีร์อัล-ชะบูร อัล-เตารอต อัล-อันญีล

การศรัทธาในรอสูลทั้งหลายของอัลลอฮฺ นอกจากมุฮัมมัดซึ่งเป็นรอสูลท่านสุดท้ายแล้วยังมีรอสูลท่านอื่น ๆ อีก 24 ท่าน ศรัทธาวารอสูลของอัลลอฮฺเป็นผู้มีคุณสมบัติเฉพาะเป็นผู้ไว้ปากและสามารถโต้ตอบแทนมนุษย์

การศรัทธาในวันสุดท้ายหรือในเรื่องปรโลก (วันกิยามะฮฺ) มุสลิมเชื่อว่าไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด แต่ชีวิตแบ่งออกเป็น 3 ชั้นตอนคือ ชีวิตในโลกนี้ ชีวิตในบรัชค์ หรือในหลุมฝังศพหลังจากที่ตายไปแล้ว และชีวิตที่ถูกทำให้ฟื้นขึ้นอีกในวันปรโลก หรือวันกิยามะฮฺเพื่ออัลลอฮฺจะได้ทรงตัดสิน พิพากษาการกระทำในโลกนี้ ผู้ศรัทธาที่ประกอบภารกิจจะได้รับสวรรค์เป็นการตอบแทน แต่ผู้ที่กระทำความชั่วจะได้รับโทษตั้งแต่อยู่ในหลุมศพและถูกลงโทษในนรกด้วย

การศรัทธาในกฎแห่งการกำหนดศกภาวะ อันได้แก่กฎแห่งธรรมชาติหรือกฎกำหนดที่มีในจักรวาลและทั่ว ๆ ไปรวมทั้งมนุษย์ กล่าวคือ อัลลอฮฺทรงสร้าง ทำให้สมบูรณ์ ทรงนำทาง

และทรงกำหนดสถานะในแบบการทดลอง และในแบบที่เลือกได้ ซึ่งหมายถึงมนุษย์มีสิทธิใช้สติ ปัญญาเลือกเฟ้นได้ เลือกทางเดินได้

2) หลักปฏิบัติ (รุกนอิสลาม) 5 ประการ

กาอิม อับดุลละฮ์ (ม.ป.ป. : 83-84) ได้กล่าวว่าหลักปฏิบัติหรือรุกนอิสลามมีดังนี้
มุสลิมทุกคนต้องกล่าวปฏิญาณตนหรือที่เรียกกันว่า กล่าว “กาติมะฮ์ชฮาเดฮ์” ซึ่งมีความหมายว่า ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใดเว้นแต่อัลลอฮ์องค์เดียว และแท้จริงท่านนบีมุฮัมมัดเป็นรอซูล (ศาสนทูต) ของอัลลอฮ์. มุสลิมต้องกระทำละหมาดทุกวัน ๆ ละ 5 เวลา, มุสลิมต้องบริจาคทรัพย์ “ซะกาต”, มุสลิมต้องถือศีลอดทุกวันตลอดเดือนรอมฎอน, มุสลิมต้องเดินทางไปก่าวที่ญะกูบ์ที่นครเมกกะฮ์ 1 ครั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่ หากมีความสามารถที่จะเดินทางไปได้

เอกลักษณ์ของอิสลามโดยสังเขปดังกล่าวข้างต้นมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตครอบครัวมุสลิม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์ของอิสลามโดยเฉพาะหลักปฏิบัติ 5 และหลักศรัทธา 6 เป็นธรรมเนียมชีวิตของครอบครัวมุสลิมทั้งในแง่ทฤษฎีและในแง่ปฏิบัติ ดังนั้นเอกลักษณ์อิสลามในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวจึงเป็นการสะท้อนเทวโองการ หรือเทวลิขิตซึ่งมีนัยสำคัญต่อการศึกษาคำนี้เป็นอย่างมาก

3. องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2535 : 8-10) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมอิสลามประกอบด้วย องค์คัมดีคือการศรัทธาว่าอัลลอฮ์คือพระเจ้าองค์เดียว และมุฮัมมัดคือศาสนทูตจากพระองค์ ความศรัทธาจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตมุสลิม องค์การ คืออิสลามได้กำหนดรูปแบบของสถาบันทางสังคม อันได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา เป็นต้น องค์พิธีกรรม นอกเหนือจากส่วนที่ถูกระบุไว้แล้วพิธีกรรมอื่น ๆ ก็ต้องตรงกับหลักความศรัทธาดังกล่าว องค์วัตถุ อันได้แก่สิ่งที่เป็นวัตถุ และไม่ใช่วัตถุ

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวอิสลาม

สถาบันครอบครัวเป็นส่วนสำคัญมากในสังคมมุสลิม เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม และจัดระเบียบการดำเนินชีวิตของกลุ่มในลักษณะเป็นสังคมน้อย ๆ อิสลามได้วางขอบข่ายสิทธิหน้าที่ บทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งเครือญาติ (พิเชฎ์ กาลาม เกษตร์ แปลจาก ครุซิด อะหมัด, 2540 : 36-37) แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวอิสลามประกอบด้วย

ประเด็นที่สำคัญคือ เจื่อนไซแห่งการสมรสและการเลือกคู่ครอง ลักษณะของครอบครัวมุสลิม โครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในการจัดเกลาทางสังคมหรือสังคม การณ์ สิทธิหน้าที่และการแบ่งงานกันทำ ซึ่งนักวิชาการมุสลิมได้อธิบายแนวคิดดังกล่าวในแนว สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาโดยประมวลเข้ากับศาสนบัญญัติดังนี้

1. เจื่อนไซแห่งการสมรสและการเลือกคู่ครอง

ตามกฎหมายครอบครัวและมรดกมาตรา 47 (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525 : 27) กำหนดไว้ว่าเจื่อนไซแห่งการสมรสประกอบด้วย เพศ ชายฝ่ายหนึ่งและเพศหญิงฝ่ายหนึ่งซึ่งต้องเป็นอิสลามิกชน เว้นแต่หญิงสืบสกุลมาแต่บาเนียอิสราเอล และนับถือศาสนาอะหฺดี (เป็นศาสนาต้นรากของศาสนาอิสลามปัจจุบัน) ประการต่อมาชายหญิงมิได้ เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดา หรือผู้สืบสายโลหิตของพี่น้องนั้น ๆ ลง มา และหญิงมิเคยเป็นภรรยาของผู้สืบสายโลหิตของชายโดยตรงขึ้นไปหรือโดยตรงลงมา ประการ สุกท้ายชายมิได้เป็นหรือเคยเป็นสามีของผู้สืบสายโลหิตของหญิงโดยตรงลงมาเป็นต้น

อะหมัด อัล-นัจวี อิสมาอีล (ม.ป.ป. : 17-21) ได้อ้างถึงอัลกุรอานอายะฮฺที่ 23 ของซูเราะฮฺอัน-นีสอาว่า บุคคลที่ถูกห้ามสมรสแบ่งจำพวก ๆ ประกอบด้วย บุคคลผู้สืบสัมพันธ์ทาง สายโลหิต ได้แก่ แม่ พี่สาว ป้า อา ยาย ย่า ลูกสาว หลานสาว และเหลนของเรา หรือลูกของพี่ ชาย-น้องชาย พี่สาว-น้องสาวเรา จำพวกบุคคลผู้สืบสัมพันธ์ทางเครือญาติ ได้แก่ แม่ น้ำ ป้า อา ยาย ย่า ของภรรยาของเรา แม่เลี้ยง ลูกหญิงของภรรยาซึ่งเกิดจากสามีเก่าของนาง ผู้ที่เคยเป็นลูก สะใภ้ของเรา และจำพวกแม่นม ชาย-หญิงที่เติบโตมาจากการดื่มนมร่วมเต้าของแม่นมเดียวกัน ลูกๆ ทุกคนของแม่นมรวมทั้งพี่ ป้า น้ำ อา ย่า ยาย ทางฝ่ายแม่ก็ไม่ได้เช่นกัน

การสมรสตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นข้อห้ามที่ตายตัว แต่ข้อห้ามที่เป็นกำหนดเฉพาะกาลก็มี คือเมื่อผ่านพ้นสภาพกาลนั้น ๆ แล้ว การสมรสก็เป็นที่อนุมัติให้ทำได้ ซึ่งได้แก่ ห้ามสมรสกับ หญิงที่มีสามี จนกว่าสามีเก่าจะได้หย่าขาดจากเธอไปแล้ว, ห้ามสมรสกับหญิงที่อยู่ในระหว่างช่วง การรอคอย (อิด-ตะฮฺ), ห้ามสมรสกับหญิงที่เป็นพี่ เป็นน้องกันโดยพร้อม ๆ กัน, ห้ามชายที่มี ภรรยา 4 คนแล้วทำการสมรส, ห้ามหญิงสมรสกับชายต่างศรัทธา เว้นแต่ชายนั้นได้เข้ามารับ ศาสนาที่ได้รับคัมภีร์จากอัลลอฮฺ

นอกจากนั้น อารง สุทธานาสน์ (2543 : 137, 141) ได้กล่าวไว้ว่าสังคมในแบบฉบับ อิสลามนั้นจะส่งเสริมการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวโดยพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่จัดหาให้ แต่ทั้งนี้จะต้อง ได้รับการยินยอมจากหนุ่มสาวเป็นสำคัญและได้กล่าวอ้างถึงวิชันะของท่านศาสดาว่า

JOHN F. KENNEDY LIBRARY
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY
PATTANI THAILAND

ผู้หญิงได้รับการแต่งงานโดยคุณสมบัติที่ประการคือ ความมั่งคั่งของหล่อน ชาติกำเนิดของหล่อน ความสวยงามของหล่อน และศาสนาของหล่อน แต่ให้เจ้าหมองหาผู้หญิงที่เคร่งศาสนาเถิด และถ้าเจ้าพิจารณาสิ่งอื่น ๆ มือของเจ้าก็จะงูไถในความโสโครก (ฮาซีย : บุคอรื, มุสลิม)

2. ลักษณะครอบครัวมุสลิม

จรัล มะลูลีม (2541 : 64) ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกับพิเชษฐ กาลามเกษตร์ แปลจาก ครุซิดอะหมัด (2540 : 69) ว่าครอบครัวมุสลิมเป็นครอบครัวใหญ่ประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ บุตรอยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน ผู้อาวุโสในครอบครัวจะได้รับความเคารพ บิดาเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ โดยทั่วไปการเลือกคู่แต่งงานจะทำการคัดเลือกโดยครอบครัว

3. วัตถุประสงค์และหน้าที่ของครอบครัว

อารงค์ สุทธศาสตร์ (2541 : 13-15) และพิเชษฐ กาลามเกษตร์ แปลจาก ครุซิดอะหมัด (2540 : 41-59) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวตามอัล-กรุอานและอัลฮาซียว่า อิสลามส่งเสริมให้ชายหญิงแต่งงานและดำรงชีวิตครอบครัวด้วยวัตถุประสงค์หลักคือ

เพื่อให้ผลิตบุตรธิดาให้เป็นสมาชิกใหม่ของสังคมแทนสมาชิกเก่าซึ่งปรากฏในคัมภีร์อัล-กรุอานความว่า “พระองค์ได้สร้างสำหรับเจ้า ซึ่งคู่จากพวกเจ้าเอง และซึ่งคู่ในบรรดาสิ่งสารพัดโดยวิธีนี้พระองค์ได้เพิ่มทวีจำนวนของพวกเจ้า” (อัลซูรอ 42 : 11)

เพื่อขัดเกลาและอบรมสั่งสอนบุตรในระดับพื้นฐานเพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีมีศีลธรรมของสังคม ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกรุอานความว่า “ลูกอ่อน” ลูกมานกล่าวต่อบุตรชายของเขาโดยกล่าวเตือนเขาว่า “โอ้ ลูกชายของฉัน อย่าได้ตั้งภาคีในการรักดีต่ออัลลอฮ์ เนื่องจากว่าการรักดีที่ผิด นั้นถือว่เป็นการประกอบกรรมชั่วที่ฉกรรจ์ที่สุด” (อัลนิซา 4 : 1)

รักษาศีลธรรม ความต้องการทางเพศของมนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ กล่าวคือมนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอแต่สัตว์นั้นความต้องการนั้นเกิดขึ้นบางฤดูกาล ดังนั้นการควบคุมทางสังคม และวัฒนธรรมนั้นเป็นระดับที่สำคัญยิ่งขึ้นไปอีก

วัตถุประสงค์รองคือ แต่ละสังคมมีจุดเน้นไม่เหมือนกัน เช่น เน้นว่ามีครอบครัวเพื่อเสริมสร้างและรักษาความผูกพันทางด้านอารมณ์ และจิตใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม สิทธิต่าง ๆ ในครอบครัวที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และอุดมการณ์เท่านั้นหากยังรวมถึงด้านเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกครอบครัวอีกด้วย และเพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดความเพียร อุทิศตนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและยกฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมา

4. อำนาจและการแบ่งงานในครอบครัว

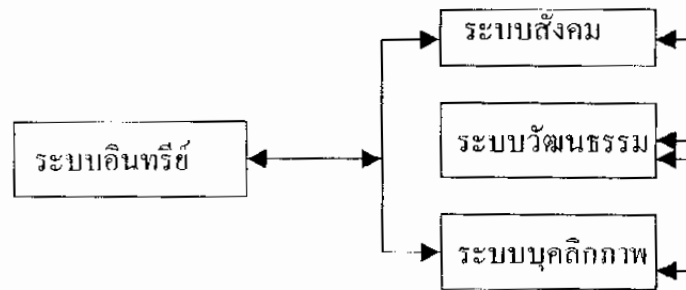
อารง สุทธาศาสน์ (2541 : 36) ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกับพิเชษฐ กาลามเกษตร์ แปลจากครุฑิต อะหมัด (2540 : 71) ว่าการจัดระเบียบภายในครอบครัวมุสลิมนั้น ผู้ชายมีฐานะเป็นหัวหน้า เป็นผู้บริหารทั่วไปของครอบครัว หากถึงและดูแลความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสังคม รวมทั้งดูแลระเบียบวินัยในครอบครัว ส่วนผู้หญิงเป็นศูนย์กลางในการจัดระเบียบครอบครัว เป็นศูนย์กลางของญาติ จำแนกสิทธิ และรับผิดชอบร่วมกับสามีในการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดส่วนระหว่างสมาชิกทุกคน

เราสามารถพิจารณาบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลองอำเภอปะนุระ จังหวัดปัตตานี จากประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในแง่สังคมวิทยา เช่น เงื่อนไขแห่งการสมรสและการเลือกคู่ครอง ลักษณะครอบครัวมุสลิม วัตถุประสงค์และหน้าที่ของครอบครัว อำนาจและการแบ่งงานในครอบครัว

แนวคิดเกี่ยวกับระบบสังคม

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับระบบสังคมเพื่ออธิบายบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมแบบองค์รวม (holism) ว่าเกิดขึ้นและคงอยู่ได้ด้วยการทำหน้าที่ภายในและภายนอกระบบ ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น ก่อให้เกิดบูรณาการทางสังคม และดุลยภาพทางสังคมตามทัศนะของพาร์สันส์ ระบบในสังคมมี 4 ระบบคือ ระบบอินทรีย์ (organismic system) ได้แก่ กรรมพันธุ์และกระบวนการทางชีวภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้กระทำ (actor) หรือเป็นสมาชิกของระบบสังคม หรือระบบครอบครัว ผู้กระทำได้รับแรงจูงใจ ในแง่ที่มีแนวโน้มที่จะได้รับความพึงพอใจสูงสุด และได้รับการดูแลควบคุม โดยระบบวัฒนธรรม (cultural system) และสัญกษณ์ที่มีอยู่ร่วมกันเป็นตัวแทนปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้กระทำและก่อให้เกิดระบบบุคลิกภาพ (personality system) เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากระบบสังคมและวัฒนธรรม โดยผ่านการเรียนรู้ทางสังคม (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2531 : 64-67) ระบบต่าง ๆ ที่กล่าวมามีความสัมพันธ์กันดังแสดงในแผนภาพ 6

แผนภาพ 6 บูรณาการระหว่างระบบการกระทำ

ที่มา : ปรับปรุงจาก เทอร์เนอร์ (Turner, 1986 : 67)

การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลองอาศัยแนวคิดทฤษฎีระบบสังคมเป็นกรอบในการอธิบายความสัมพันธ์ของระบบต่าง ๆ และระบบสังคมในการศึกษาครั้งนี้คือ ระบบครอบครัว

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

กอมต์ (Comte อ้างถึงในประจิมร มหาหิง, 2544 : 85) ได้เสนอแนวคิดหน้าที่นิยมว่า สังคมมีลักษณะคล้ายอินทรีย์ ที่มีส่วนประกอบคือ สถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา เป็นต้น ซึ่งแต่ละส่วนจะต้องพึ่งพาอาศัยกันซึ่งกันและกัน โดยมีหน้าที่ต่าง ๆ เป็นกลไกให้เกิดการประสานระหว่างสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้หากถูกจัดให้มีรูปแบบที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ (dysfunction) จะทำให้พฤติกรรมของสมาชิกเบี่ยงเบน หรือมีความผิดปกติทางสังคม เช่น อาชญากรรม การฆ่าตัวตาย เป็นต้น ในทางตรงข้ามหากโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวมีการจัดรูปแบบที่เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ (eufunction) สังคมจะเป็นปกติสุข หรือเกิดความสมดุล และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนเมอร์ตัน (Merton อ้างถึงในสัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2538 : 51) เห็นว่าของแต่ละอย่างทางสังคมอาจไม่มีหน้าที่ต่อสังคมก็ได้ บางอย่างอาจมีหน้าที่หรือไม่มีหน้าที่ชัดเจน (manifest) บางอย่างอาจมีหน้าที่หรือไม่มีหน้าที่แอบแฝง (latent) ก็ได้ ดังนั้นสังคมน่าจะแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ มีหน้าที่ชัดเจน มีหน้าที่แฝง ไม่มีหน้าที่ชัดเจน และไม่มีหน้าที่แอบแฝงต่อบุคคล กลุ่มบุคคล สังคม และวัฒนธรรม แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยมนี้เอาไปใช้ในการกำหนดกรอบการศึกษาในประเด็นบทบาท และหน้าที่การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิม ที่นอกจากจะมีหน้าที่ชัดเจนแล้วก็จะยังมีหน้าที่แฝงต่อระบบอื่น ๆ ด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมโดยเฉพาะการจัดเกลาทางสังคมวัฒนธรรมโดยตรงมีผู้น้อย ที่พบจะเป็นการศึกษาโครงสร้างของครอบครัวมุสลิมและไม่ใช่วรรณกรรมที่ศึกษาเชื่อมโยงเข้ากับปรากฏการณ์อื่น จนมองเห็นภาพรวมของบทบาท และหน้าที่ ของครอบครัวได้ไม่ชัดเจนนัก แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้

วิลาศ ชูช่วย (2543) ศึกษาเรื่อง “สังคมกรณีทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล” ได้กล่าวว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวรองลงมาคือครอบครัวขยาย ผู้ชายมักจะเป็นผู้นำของครอบครัวและมีอำนาจตัดสินใจในกิจกรรมของครอบครัวทั้งภายใน และภายนอก ครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดเกลาทางสังคม โดยเฉพาะเด็กในช่วงอายุ 0-7 ปี ครอบครัวมีบทบาทอย่างมากในการตัดสินใจว่าจะกระทำหรือไม่ประกอบพิธีกรรม โดยบิดามารดาเป็นผู้ทำหน้าที่จัดเกลาทางสังคมและลูก ๆ เป็นผู้เรียนรู้โดยอาศัยภาษาทั้งที่เป็นวงวนภาษา และอวงวนภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร และถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่วนสายฝน น้อยหิิด (2539) ศึกษาเรื่อง “ครัวเรือนไทย : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์เชิงบทบาทของสมาชิกในครัวเรือน” เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ครัวเรือน ผลสรุปของการศึกษามีความสอดคล้องกับการศึกษาของวิลาศ ชูช่วย ซึ่งพบว่า ครัวเรือนไทยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว รองลงมาครัวเรือนที่มีสมาชิก 3-4 คน หัวหน้าครัวเรือนทั้งชายและหญิงมีบทบาทการทำงานเชิงเศรษฐกิจสูงกว่าสมาชิกอื่น ๆ ส่วนคู่สมรสเป็นผู้รับผิดชอบหลักภายในครอบครัวทั้งการะงานบ้าน และเลี้ยงดูบุตรช่วยเหลือครัวเรือนทางเศรษฐกิจในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกับหัวหน้าครัวเรือน และมีบทบาทด้านติดต่อกับโลกภายนอก ส่วนญาติพี่น้องช่วยเหลือครัวเรือนในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ ในขณะที่บุตรและสมาชิกคนอื่นมีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนบทบาทดังกล่าว

สุรัสวดี กองสุวรรณ (2539) ศึกษาเรื่อง “การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล ในหมู่บ้านสังกาอู๊ จังหวัดกระบี่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา” ใช้ระเบียบวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัย ในด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัวคือ ผู้ปกครองชาวเลผู้เป็นแม่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กชาวเลมากที่สุด และพ่อมีบทบาทน้อย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล วิเคราะห์ตามทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพบว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องคือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ระบบครอบครัวและเครือญาติ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี ส่วนเจริญพงษ์ อินใจ (2541) ศึกษาเรื่อง “บทบาทการใช้

อำนาจตัดสินใจในครอบครัวของคู่สมรส : ศึกษาเฉพาะกรณีคู่สมรสที่ประกอบอาชีพนักข่าว หนังสือพิมพ์ ผลการวิจัยพบว่า คู่สมรสส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้อำนาจตัดสินใจร่วมกันมากที่สุดในทุกหมวดกิจกรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับบุตร ในหมวดกิจกรรมที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายการเงินในครอบครัวมีอัตราส่วนร้อยละของภรรยาที่ตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายการเงินในครอบครัวมีอัตราส่วนมากกว่าสามีมากที่สุด ในขณะที่หมวดกิจกรรมการติดต่อภายนอกครอบครัวมีร้อยละของคู่สมรสที่สามีตัดสินใจมากกว่าภรรยาที่สุด ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องการยึดถืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะอำนาจในการตัดสินใจของคู่สมรส แต่มีความโน้มเอียงที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าภรรยาในกลุ่มคู่สมรสที่สามียึดถืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่

ผลงานการวิจัยทั้ง 4 เรื่องดังกล่าวข้างต้นเป็นผลงานที่เกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัว และการขัดเกลาทางสังคม เรื่องแรกช่วยให้ผู้วิจัยกำหนดประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมภายใต้สถาบันศาสนา เรื่องที่ 2 ช่วยให้ผู้วิจัยได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนด้วยวิธีการสัมภาษณ์ เรื่องที่ 3 ช่วยให้ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ในแง่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมกล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และผลงานวิจัยเรื่องสุดท้ายมีนัยยะที่ผู้วิจัยได้แนวคิดและประเด็นในการศึกษาชุมชนบ้านคลอง

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเสนอกรอบแนวคิดในการศึกษาระบบครอบครัวมุสลิม และกระบวนการขัดเกลาของครอบครัวมุสลิมที่ก่อให้เกิดบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรมดังปรากฏในแผนภาพ 7

แผนภาพ 7 กรอบแนวคิดในการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอบ้านระจิง จังหวัดปัตตานี

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

